

Knihou proti komunismu

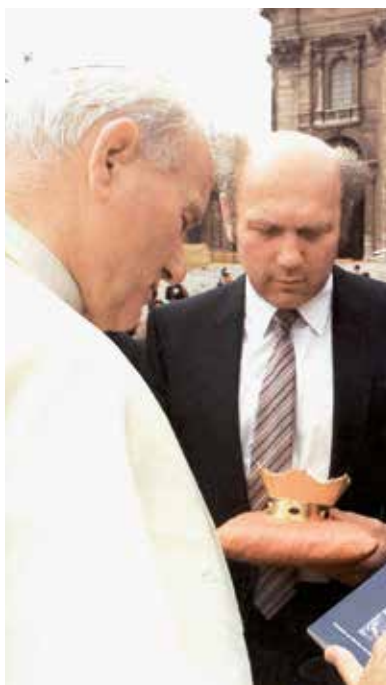
Rozhovor s Franzem Olbertem, organizátorem (nejen) knižní podpory československých duchovních

MARKÉTA TĚTHALOVÁ

Franz Olbert se narodil 27. července 1935 v Československu, poblíž dnešní Moravské Třebové. Druhou světovou válku prožil jako dítě v Sudetech. Coby obyvatele německé národnosti chápal československý stát po druhé světové válce Olbertovy jako občany druhé kategorie a v rámci strategie obnovení Československa jako homogenního státu Čechů a Slováků byli v roce 1946 odsunuti do severního Bavorska. Odcházel bez otce, který byl jako voják nezvěstný. Ačkoliv po jeho osudu pátrali, nepodařilo se jim dohledat přesvědčivé údaje. Jejich cesta vedla přes Moschendorf do Hofu nad Sálou, kde byl tranzitní tábor, a odtud do Schwarzenbachu nad Sálou.

V severním Bavorsku se Franz Olbert nejprve začal učit mechanikem, protože rodina neměla finance na jeho studium. Teprve později získal zaměstnání v sudetoněmeckém sdružení Ackermann-Gemeinde, kde postupně zastával několik pozic. Z jeho práce pro Sociální dílo Ackermann-Gemeinde (Sozialwerk der Ackermann-Gemeinde), kde v letech 1976–1999 působil jako sekretář, vzešla systematická podpora československé (přesněji spíše české) katolické církve a jejích duchovních.

Z původní myšlenky podpory kněží a farností ve vysídlených Sudetech se rozvinul propracovaný systém s obsáhlou kartotékou podporovaných, mezi které patřili již zmínění kněží (kteří dostávali poštou prostředky na opravu chátrajících církevních staveb, teologickou literaturu či ne-

Papež Jan Pavel II. a Franz Olbert

Foto: Archiv Ackermann-Gemeinde

dostupné léky a zdravotní pomůcky), ale také laici (podporovány byly jak rodiny s dětmi, tak starší lidé). Kněží vzpomínají, jak pro ně bylo důležité, že dostali například i prostředky pro nákup ojetého automobilu, se kterým mohli objíždět farnosti, či starší kopírku pro rozmnožování materiálů.

Materiální podpora, kterou Franz Olbert v Sociálním díle Ackermann-Gemeinde organizoval, měla i svou morální stránku. Důležitý byl pocit, že za železnou oponou jsou lidé, kte-

rým na bývalé vlasti a jejich obyvatelích záleží. Obdobnou roli hrály – a dodnes hrají – tzv. maratony dopisů na podporu nespravedlivě vězněných pořádané například organizací Amnesty International. I v případě pomoci zajišťované Sociálním dílem Ackermann-Gemeinde je znám případ podpory vězněného duchovního. Pro tuto pomoc byla charakteristická snaha jejích organizátorů držet se v hranicích legality. Nezanikla ani s pádem železné opony, ale pokračovala i po sametové revoluci.

Posléze Franz Olbert působil v Česko-německém fondu budoucnosti a spoluzakládal i české Sdružení Ackermann-Gemeinde, které úzce spolupracuje s německou mateřskou organizací. Jednou z posledních akcí sdružení byla putovní výstava *Svědkové lidskosti* o odpůrcích nacismu z řad sudetoněmeckých křesťanů, která se v roce 2017 objevila v několika českých městech.

Činnost Franze Olberta nezůstala zapomenuta – někdejší ministr zahraničí České republiky Cyril Svoboda ocenil jeho práci rezortním vyznamenáním *Gratias agit*, 28. října 2005 pak obdržel Olbert z rukou tehdejšího prezidenta Václava Klause medaili *Za zásluhy*. Přes tato ocenění i fakt, že jeho někdejší spolupracovníci o něm mluví jen v superlativech, zůstává velmi skromný a organizaci pomoci, kterou dokázal rozšířit, chápe jako práci všech, nikoliv něco, na čem má lví podíl on sám. V současné době žije v Mnichově, kde poskytl i tento rozhovor.¹

¹ Za spolupráci a pomoc s přepisem rozhovoru autorka děkuje nejen Franzovi Olbertovi, ale i celému mnichovskému Sozialwerk der Ackermann-Gemeinde a Sdružení Ackermann-Gemeinde, jmenovitě Matthiasu Dörrovi, Marii Smolkové, Gabriele Traurig a Franzisce Bilau.

Narodil jste se v Československu, ale v roce 1946 jste byl i s rodinou odsunut a ocitl jste se v severním Bavorsku. Co pro vás taková změna znamenala?

Lehké to nebylo. Chtěl jsem například studovat. Na to ale nebyly peníze, takže jsem musel jít do učení jako mechanik, ale když jsem se vyučil, byl jsem nezaměstnaný. Začal jsem tedy navštěvovat vzdělávací kurz v Rosenheimu, který zahrnoval především historii a společenské vědy. Tam mě objevil duchovní rádce Ackermann-Gemeinde a přiměl mě, abych se ucházel o práci v této organizaci.

Co jste v Ackermann-Gemeinde dělal?

Nejprve jsem organizoval setkání členů sdružení v Bambergu a Eichstättu, tedy v Horních a Středních Francích. Potom jsem byl v roce 1960 přesunut do hlavní kanceláře v Mnichově. Tam jsem převzal sekretariát pro práci s mládeží a v roce 1961 pak také sekretariát pro vysídlenou katolickou mládež obecně. Nejednalo se jen o sudetoněmecké sdružení Ackermann-Gemeinde, ale také o institut Adalbertus-Werk, organizaci Danziger Jugend, sdružení Hedwigswerk, organizaci Schlesische Jugend atd. Výsledkem bylo, že jsme vedli řadu podnětných diskusí, které byly důležité i politicky. Nejvýznamnější byla asi debata s kancléřem Konradem Adenauerem.

Byl jste zapojen také do Sociálního díla Ackermann-Gemeinde.

Zapojil jsem se do něj, ale jako dobrovolník. Až když v roce 1976 náhle zemřel generální tajemník Ackermann-Gemeinde, který řídil také Sociální dílo, byl jsem ze dne na den jmenován jeho nástupcem.

Tehdy byla zahájena pomoc československým kněžím?

Ne, už dříve došlo k několika setkáním. V době Pražského jara v roce 1968 jsem například navštívil administrátora pražské diecéze, následně kardinála Tomáška a mluvil s ním o pomoci církvi. Tomášek souhlasil

s podporou jednotlivých kněží, především těch, kteří byli sledováni a pod tlakem. Po několika rozhovorech jsme se pak dohodli na literární pomoci, protože kněží i laici byli „vyschlí“. Neměli žádnou možnost náboženského ani jiného dalšího vzdělávání. Přitom v letech 1962–1965 se konal Druhý vatikánský koncil, který pro církev znamenal velkou proměnu a přinesl celou řadu nových podnětů. Rozhodli jsme se tedy do Československa dovézt teologickou literaturu.

Bylo to legální?

Teoreticky ano, ale prakticky záleželo na libovůli konkrétních úředníků v Československu. Ti rozhodovali, jestli sem nějakou literaturu pustí, nebo ne. Nejsnazší bylo, když knížky posílali jednotlivci. Vzbuzovalo to dojem, že nějaká soukromá osoba z Německa posílá běžnou poštu svému příteli v Československu. V balíčku byla většinou jen jedna kniha, dvě už znamenaly riziko, že zásilka nedojde. V Ackermann-Gemeinde jsme tedy měli nejen adresy kněží, kteří potřebovali pomoc, ale také jsme hledali spolupracovníky, kteří by poštu odesílali. Když se na trhu objevilo nějaké nové teologické dílo, musel jsem objednat sto až dvě stě výtisků a pak je rozeslat jednotlivým spolupracovníkům. Ti je pak poslali do Československa. Organizačně to bylo složité, ale fungovalo to.

Věděli kněží, že knihy pocházejí od Ackermann-Gemeinde?

Nevím. Dohoda s našimi spolupracovníky byla taková, že napíší: *Já, pan ten a ten, jsem četl knihu, která mě velmi zaujala. Rád bych Vám udělal radost a tuto knihu Vám v následujících dnech zaslal. Mám mnoho přátel, kteří mi pomáhají.*

Biskup Tomášek ovšem v roce 1968 dostal z Německa velký knižní dar.

Ano, během Pražského jara jsme toho iniciovali mnoho. V roce 1968 nastoupila do čela sekretariátu pro věci církevní při ministerstvu kultury Erika Kadlecová, vůči církvím

vstřícná. S biskupem Tomáškem jsem domluvil, aby jí napsal dopis, že by mohl dostat knižní dar, a zeptal se, zda je to možné. Dostal rychlou odpověď, že ano. Měl jsem pak o tom jednání s různými přáteli, například s profesorem teologie Dr. Josefem Rabasem, s otcem Angelusem Waldsteinem OSB z Ettalu i s dalšími kněžími. Každý sestavil seznam návrhů. Knih bylo stále víc a víc, tak jsme do Prahy vyslali malou dodávku. Bylo nutné mít přesný soupis: museli jsme specifikovat, ve které krabici je jaká kniha, s jakým názvem a od kterého autora. Na hranicích jsme prošli velmi důkladnou kontrolou. Po pětihodinové prohlídce jsem se zeptal, zda můžeme jet, když máme dar pro pražského biskupa dokonce schválený od vlády. *Ano, všechno je v pořádku*, zněla odpověď. Máme prý trochu moc knih, ale můžeme jet dál.

Vzpomenete si, kolik knih to bylo?

Přesně si nevzpomenu, ale dodávka byla plná. Kněz, který byl knihovník, vše převzal a uspořádal. Tyto knihy se staly základem pro pražskou Pokoncilní knihovnu, ze které je nyní Křesťanská akademie.

Do Československa tedy proudily knihy. Bylo i něco dalšího, nebo se strategie měnila?

Bylo mnoho individuální pomoci. Dobrovolníci mohli například říct: *Můj korespondent má rodinného příslušníka, který je vážně nemocný nebo má ten či onen problém. Můžeme pomoci?* Pak jsme samozřejmě pomohli. Posílat léky bylo možné, jak jsme zjistili. Fungovalo to dobře. Důležitou oblastí byla také materiální pomoc pro rekonstrukce kostelů: poslali jsme knězi tuzexové bony, takže mohl pořídit například tašky na střeche.

Mluvíme tady o křesťanech. Pomáhali jste také jiným skupinám?

Když nám napsal kněz, že někdo potřebuje pomoc, neptali jsme se, jestli je katolík, protestant nebo nevěřící. Pokud to vyžadovalo zdraví, pak jsme pomohli.

Jak to bylo s řádovými sestrami? Řády byly rozpuštěny, sestry ale dál pracovaly.

Trochu pracovaly a byly pod „nadvládou“ kanovníka Máry, ředitele České katolické charity, který kolaboroval s komunistickým režimem. On byl „šéfem“ sester. Představa spolupráce s ním se mi nijak nezamlouvala, ale mohl jim přece jen nějak pomoci, a tak jsem to zkusil. Nevím, co komu Mára hlásil, ale neudal mě, ani to, co jsme oba pro sestry udělali. A udělali jsme toho hodně, například v Bílé Vodě a v Králíkách, kde byly sběrné kláštery.

Pomáhali jste i jinak?

Když měl například kněz zákaz vykonávat kněžské povolání, musel být někde zaměstnaný, většinou jako dělník na stavbě nebo něco podobného, já ale věděl, že když mu budu financovat studium, bude se moci přihlásit na univerzitu. Protože když studoval, vláda ho už nemohla poslat do práce. To se také dělo, to byla individuální podpora.

Jak dlouhý byl seznam těch, kterým jste pomáhali?

Zpočátku velmi skromný. V době Pražského jara ale jejich počet vzrostl.

Většinu financí na svoji činnost jste měli od individuálních dárců. Věděli lidé, na co přispívají, že třeba pomáhají církvi v Československu?

Ano, na setkáních s dárci, kterých bylo opravdu hodně, jsme o Československu mluvili. Měli jsme jako reklamu i samolepky na auta, na kterých bylo napsáno „Na pomoc církve v Československu“. Samozřejmě jsme ale nikdy nejmenovali konkrétní osoby, kterým jsme pomáhali.

Psalo se o této pomoci v novinách nebo v časopisech, mluvilo se o ní v rozhlase?

Dobré noviny byly vždy *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ). O situaci církve v Československu přinášely konkrétní a podložené příspěvky,

například když znovu nastalo zatýkání nebo jiné represe. FAZ měly samozřejmě také informované spolupracovníky! Ať už jsme to byli například my, ale především profesor Josef Rabas, který toho o této oblasti napsal hodně. Ale rozhlas byl také důležitý. Vzpomínám si na rozhovor v Bavorském rozhlasu o problémech církve v Československu. Bohužel si už nevzpomenu, o co tehdy šlo, ale byl jsem tak rozzlobený, že jsem si řekl, že s tím musím jít do rozhlasu, a ten to pak odvysílal.

Vystavovali se ti, kteří se podíleli na rozesílání pomoci, nějakému nebezpečí?

Myslím si, že ne, ale samozřejmě se vyskytly potíže. Měli jsme lidi, kteří uskutečnili řadu cest do Československa, vždy s jednou nebo dvěma krabicemi knížek v zavazadlech. Někdy to kontrola odhalila. Jeden kurýr dostal zákaz vstupu, jiný dokonce strávil několik dní ve vězení v Plzni. To už jsme byli napjatí, protože z jednoho týdne se taky mohl stát jeden rok.

Bylo pro kněze v Československu nebezpečné pomoc přijímat?

Nedokážu si vzpomenout na žádný

závažný případ. Kněží se mohli chránit tak, že se od zásilek distancovali. Když se jich zeptali, kdo je odesílatel, řekli, že ho neznají. Důležité bylo zachovat opatrnost, zejména pokud šlo o naše kontakty, o lidi, u kterých jsme věděli, že jsou sledováni, jako Oto Mádr nebo Josef Zvěřina. Pro mne byli velmi důležití. S nimi jsem mohl prodiskutovat mnoho věcí a byli to asi nejlepší teologové v zemi. V setkání s nimi byl vždy kus konspirace. Mádr se mě například neodvážil přijmout doma, takže jsme se potkali v parku a šli společně na procházku. Probrali jsme všechno, o čem jsme si chtěli promluvit. Na schůzku se Zvěřinou jsem zase jednou přišel asi o půl hodiny později. Řekl, že je štěstí, že jsem přišel až teď, protože „přátelé“ prý už jsou pryč. Myslel tím Státní bezpečnost. Pak mi dal dokument, který StB hledala, ale nenalezla. Měl jsem takovou metodu, že jsem nic neschovával v saku nebo v tašce, ale nosil jsem vše v kapse. Když jsem pak vyjel ven z Prahy, na silnici kontrolovala řidiče policie a já jsem si pomyslel: Teď jsem ztracený. Zvykl jsem si být k policii velmi zdvořilý, takže jsem vystoupil, nežůstal jsem jen sedět v autě. Oblékl jsem si

Záběr z jednoho ze setkání „zajímavých“. Zleva kardinál Döpfner, Franz Olbert, Adolf Kunzmann (předchůdce F. Olberta v pozici generálního sekretáře Ackermann-Gemeinde) a Anastáz Opasek
Foto: Archiv Ackermann-Gemeinde

sako a přistoupil k policistovi. Následovala kontrola auta. Prohledali ho a pak jsem jim ukázal řidičský průkaz a pas. Policista nakonec řekl: *Můžete pokračovat.* Nejdřív jsem si myslel, že je to vtip, ale nic jsem samozřejmě nenamítal, nasedl do auta a jel dál.

Spolupracovali jste v Německu také s dalšími organizacemi?

Byl jsem členem Ústředního výboru německých katolíků, takže jsem měl nějaké kontakty, se kterými jsem mohl mluvit o různých aktivitách. Našli se lidé, často to byli kněží, kteří chtěli pomoci.

Byli jste v kontaktu s Anastázem Opaskem, který vedl organizaci Opus Bonum, a s dalšími kněžími z Československa, kteří odešli do exilu v Německu?

S opatem Opaskem jsem měl velmi dobré a intenzivní vztahy. Byl jedním z mých rádců a přátel. Pak to byl například Alexander Heidler, redaktor náboženského vysílání Rádía Svobodná Evropa, a dva nebo tři další kněží. Ovšem stalo se i to, že jednou přišel kněz, který se velmi intenzivně hlásil o spolupráci, a nakonec se ukázalo, že byl agentem československé rozvědky. Někdy jsem měl dobrý „čuch“. Neumím říct proč, ale ten člověk mi nebyl sympatický, takže jsem ho jako spolupracovníka nepřijal. Takové případy ale byly vzácné.

Lišila se situace Ackermann-Gemeinde před a po roce 1968?

V roce 1968 nebo 1969 jsem nedostal vízum. Pak jsem žádal o udělení víza každý rok a nedostal jsem ho osm let. Žádal jsem o něj jen z vytrvalosti, takže když mi bylo po osmi letech uděleno, nevěděl jsem, co s ním. Nechtěl jsem jet, ale pak jsem řekl ženě a nejmladšímu synovi, že bychom mohli krátce navštívit Československo. To jsme také udělali a já jsem se rozhodl, že nebudu v Praze s nikým mluvit ani nikoho nenavštívím. Chtěl jsem se jen podívat na Pražský hrad a trochu se projít. Bylo divné, že když jsme překročili hranice, neustále

Z cesty představitelů české katolické církve po německých a rakouských diecézích, která se uskutečnila krátce po roce 1989. Franz Olbert uprostřed.

Foto: Archiv Ackermann-Gemeinde

jsem za sebou viděl auto „Červeného kříže“. Večer mi žena řekla: *Podívej, to auto jelo za námi celý den a teď je tady i přes noc.* Nakonec jsme přijeli na křižovatku, ze které odbočovala cesta. A na ní stálo podobné auto. Vůz, který jel za námi, odbočil a místo toho nás sledoval druhý vůz. Od té doby jsem věděl, že mě sledují. Po této krátké návštěvě jsem znovu dostal vízum, možná proto, že jsem byl tak opatrný a s nikým se nesetkal.

Pomáhali jste jen Čechoslovákům, nebo i lidem v jiných zemích?

V některých případech jsme také pomohli Polsku. Za to jsme dokonce dostali krásný dopis od kardinála Wyszyńskiego. Ale středem pozornosti bylo vždycky Československo. Když nás požádal o něco kněz v Jugoslávii, samozřejmě jsme pomohli i tam. Takové věci se děly jen velmi vzácně, byly to jen ojedinělé případy.

V archivu máte seznam podporovaných kněží. Je mezi nimi jméno kněze, kterého jste podporovali, když byl ve vězení. Bylo víc takových případů?

Ano, zadržení mohli dostávat malé částky v tuzexových bonech. Pak jste museli napsat dopis, který zněl asi takto: *Vážený pane, abyste si mohl*

někdy dát kávu, posílám Vám 50 nebo 100 tuzexových bonů.

Pokračovaly vaše podpůrné aktivity i po roce 1989?

Zaměřili jsme se například na podporu církevních škol, protože problematika školství byla za komunismu značně ideologizovaná. Takže otázka pak zněla: Můžeme vybudovat ideologicky neutrální školu? Takové školy jsme pak podpořili. Od roku 2000 do roku 2011 jsem byl také jedním ze čtyř zástupců spolkové vlády v radě Česko-německého fondu budoucnosti.

Jak podle vás vaše činnost ovlivnila politickou situaci v roce 1989 a po něm?

Bylo mnoho jiných s daleko větším vlivem: papež Jan Pavel II. nebo generální tajemník sovětských komunistů Michail Gorbačov. Měli jsme ale podle všeho nezastupitelný podíl na narovnávání vztahů Čechů a Němců, zejména těch vyhnaných ze Sudet. Byl jsem v kontaktu s celým českým exilem v Německu i ve Francii a mou strategií bylo mluvit se všemi, i když se třeba názorově lišíme. To přispělo ke schopnosti vzájemného dialogu po roce 1989, i když se rodil leckdy obtížně. Že jej můžeme dnes vést s klidem a nadhledem, považuji za největší úspěch.

pd